

ÉLELMEZÉSI GONDOK

GAZDASÁGUNK jelentős iparosodottságának dacára hazánk ezidő-szerint még inkább agrárjellegű országnak mondható. Mező-gazdasága normális körülmények között fölösen termel élelmi-szereket és egyéb agrárcikkeket. Mindenesetre a fölöslegek jórészen viszony-lagosak, minthogy a népesség alacsony átlagéletszintjéből, illetve gyöngé vásárlóképességéből származnak. És ha békés időkben a közellátásban, a népelemezésben hiányok, vagy egyéb bajok tapasztalhatók, azok túlnyomó-kig az alacsonyabb néposztályok szegénységére vezethetők vissza. Kétség-telen ugyanis, hogy tökéletesen egyenletes, illetve igazságos elosztást fel-tételezve, megvolna az elméleti lehetősége annak, hogy a hazai népesség minden egyede biológiai, étrendi és bizonyos, szerény határig élelmezés-jóléti igényeit is kielégíthesse. Bőségről azonban — főleg az állati szár-mazású táplálékokban — ezen elképzelt, ideális esetben sem igen lehetne szó, mert ezekből az élelmiszerekből az egész belföldi termelés is szűkös, úgyhogy az átlagfejadagok még akkor is túlalacsonyok lennének, ha bizo-nyos hányadukat nem értékesítenék kényszerűig külforgalomban. Így, hogy csak a legfontosabbakat említsük:

Élelmiszeranyag az utolsó 13 trianoni esztendő átlagában	Exportált mennyiség 1.000 métermázsa	Az átlagos termés százalékában
Búzából a vetőmagnélküli ter-méshozamból	5.270	28%
Rozsból a vetőmagnélküli ter-méshozamból	1.103	18%
Cukorból	503	35%
Főzelékfélékből	325	6.5%
Friss gyümölcsből, incl. szőlő	372	15%
Borból	270	9%
Élőállatból és húsból (húserték)		
Marha- és borjúhúsból	318.5	31.1%
Sertéshúsból	92	11.2%
Sertézsiradékból	240	19.4%

Élelmiszeranyag az utolsó 13 trianoni esztendő átlagában	Exportált mennyiség 1.000 métermázsa	Az átlagos termés százalékában
Vajból és egyéb tejtermékekből (teljesej értékben)	330	2·35%
Juhhúsból és élőjuhól (hús- érték)	13·4	8%
Baromfi-hús, zsiradék és élőba- romfi-ból hússúlyban	186	18·7%
Tojásból	107·5	21·5%

Az emberi táplálkozás a biológiai szükségletet tekintve tudvalóleg 3 tápanyagcsoportot igényel. Éspedig szénhidrátokat túlnyomóan keményítő és cukor formájában, továbbá ugyancsak szénhidrogénekből álló zsiradékokat és végül nitrogéntartalmú növényi és állati fehérjéket. A tápanyagokon kívül az emberi szervezetnek, amint tudjuk, különféle sókra és savakra, másrészt védőanyagokra, a szervezetet, hogy úgy mondjuk, egyensúlyban tartó vitaminokra is szüksége van.

Az emberi, illetve állati test erőben tartására, másrészt az életfunkciók és a munkateljesítmény energiaszükségletének fedezésére általában a szénhidrogéntartalmú tápanyagok is elegendők lennének, viszont a fejlődő szervezet felépítéséhez a különféle sókon és más ásványi alkotrészekon kívül megfelelő mennyiségű fehérje, illetve fehérjedús táp nélkülözhetlenül szükséges. Ezt a fehérjét a szervezet növényi és állati származású élelmiszerekből egyaránt felveheti, de a kétféle eredetű fehérje éppúgy nem tökéletesen egyenlő hatású, amint nem egészen egyenértékű a növényi és állati zsír sem. Az állati származású tápszerek köztudomás szerint túlnyomóan különféle fehérjéket tartalmaznak, ezenkívül többnyire jelentős mennyiségű zsírt, míg a növényi termények nyers fehérjetartalma igen változó mennyiségű a friss gyümölcsök 0·4, a cukorrépa 1·0 százalékától a hüvelyesek 20—27 és a szójabab 37 százalékáig. Köztudomású az is, hogy a legideálisabb, mondhatnék univerzális táplálék az állati tej, mely az összes testépítő és védő anyagokat a legfinomabb eloszlásban, a legkönnyebben emészthető alakban tartalmazza, nyilvánvalóan a Teremtő azon bölcs szándékából, hogy ezen legtermészetesebb táplálékkal a lehetőséghez képest biztosítsa a legzsengőbb, újszülött szervezetek megmaradását, megerősödését és fejlődését.

Az emberi és állati szervezetek tápigénye természetesen a körülmények, főleg kor, nem, egyéni adottságok, a teljesítmény és nem utolsósorban a klimatikus viszonyok szerint széles határok között változik a csecsemő napi 4—500 kalóriás tejadagjától a nehéz földmunkát végző, erőteljes kubikus 6—7 ezer kalóriás igényéig. De az bizonyos, hogy egyetlen egyénre, vagy állatra nézve sem mindegy, hogy tápértékigénye minő összetételű élelmiszerekből, illetve takarmányfeleségekből kerül ki. Mert ami érvényes a csecsemőre, aki anyatejből, vagy tehéntejből számtalan, nélkülözhetlen testépítő és szervezetvédő anyagot vesz magához, úgy a felnőtt egyén és haszonállat életfunkcióinak fenntartásához sokféle tápanyag szükséges, melyeknek tápértéke közös nevezőre hozható, tehát kalóriában, vagy keményítőértékben kifejezhető, de a különféle tápanyagokból nyert azonos mennyiségű tápértékek nem egyenlő hatásúak és egymást nem mindig pótolhatják. Mindazonáltal normális viszonyok között ez a körülmény meglehetősen közömbös, mert hiszen az egészséges ember mindenevő és tűrhető viszonyok között táplálkozása eléggé változatos, úgyhogy meg van a valószínűsége is annak, hogy a különféle élelmiszerekből az összes létfenntartó és testépítő tápanyagokon kívül a szükséges vitaminokat is megszerezze. Ugyanez vonatkozik a haszonállatállományra is, melynek mar a természetadta takarmányozása, tehát a legelők füve és rétek szénája is általában magában foglalja a létfenntartáshoz és fejlődéshez legszükségesebb tápanyagokat.

Hazai normális körülményeink között, amint már mondtunk, az élelmészeti közellátásban ritkán merülnek fel problémák, de az átlagos ellátás jósága még biológiai szempontból is sok kívánnivalót hagy fenn.

A trianoni csonkaország népességének időszakos átlagban élelmiszerfejadaga (kb. 1,050.000 kalóriás hőtápértékű, melyből kerekén 260.000 kalória, tehát mintegy negyedrészt állati származású és 770—780.000 kalória különféle növényi tápszerekből adódott) a következő volt:

Élelmicikk	Mennyiség	Kalória kg.	Hőtápérték összesen kalória
Búzaliszt	108—	3.550	383.400
Rozsliszt	42—	3.520	147.840
Árpagyöngy és árpaliszt	2.35	3.500	8.225
Tengeri, liszt, szemes- és csemegetengeri	5.75	3.700	21.275
Burgonya	104—	960	99.840
Hüvelyesek	4—	3.300	13.200
Főzelék és zöldség	42—	260	10.920
Étölaj	0.5	7.000	3.500
Cukor	10.5	4.000	42.000
Gyümölcs, incl. dinnye és szőlő	30—	550	16.500
Bor és must	33—	720	23.760
Sör	4—	550	2.200
Pálinka	1—	2.900	2.900
Vegyes, köles, pohánka, rizs, fűszer, importcikkek	3.9		4.440
Növényi élelmicikkek összesen :	391—		780.000
Hús, incl. hal- és vadhús	26.5	800—3.500	49.145
Sertés- és baromfisziradék	12.8	átl. 8.350	106.950
Tej és tejtermék	145.—	650	94.250
Tojás kb. 90 drb	4.5	1.660	7.470
Méz	0.23	3.500	805
Egyéb állati szárm. élelem.....	0.97		1.815
Összesen :	190—		260.435

Az így részletezett s csupán a trianoni időszak átlagára érvényes fejadag még egyenletes, illetve tökéletesen igazságos megoszlás mellett sem lett volna túl bőséges. Elsősorban, mert az értékesebb, főleg állati származású élelmiszerek egy személyre jutó hányada viszonylagosan és abszolúte véve is igen alacsony. Igaz viszont, hogy a kenyér- és lisztfejadag nagyobb, mint a legtöbb nyugateurópai országé volt a világháború előtti, békés korszakban, de már a 10 kilogrammos cukorfejadag nyomorúságosán kicsiny és elégtelen.

összehasonlítás céljából álljon itt néhány külföldi, nyugateurópai élelmiszerfejadag, melyek természetesen csak a háborúelőtti, békés viszonyokra érvényesek és azóta bizonyára alaposan megváltoztak.

	Országos fejadagok				
	Magyar	Német- birodalmi	Angol országi	Francia- országi	Dán
	k i l o g r a m m				
Búza- és rozsliszt	150	105	—	—	90
Cukor	10.5	21.8	43.1	22 ¹ / ₈	50
Tej (tejtermék)	145	365	430	330	310
Marha-, borjú-, sertés-, juh- és baromfihús.....	25.5	49	70	43	64.5
Hal	0.4	9.2	20.1	—	14.8
Tojás, darab	90	122	150	140	135
Bor, liter	33	4.7	1.4	200	—
Sör, liter	4	55	63	30.3	—

Franciaországban az étolaj foglalja el, de végeredményben a fenti adagokból kiszámítható, hogy például az eredeti németbirodalmi fejadag a háborúelőtti időszak átlagában nyerstápértékben legalább 5—10 százalékkal bősegebb volt a hazainál, ellenben minőségét, értékét tekintve legalább 50 százalékkal jobb volt. És ez természetes is, mert a jobb élelmezés a nyugateurópai országok miénknél általában aránytalanul nagyobb nemzeti jövedelméből, illetve hasonlíthatatlanul magasabb általános népjólétéből következett.

Még nagyobb baj a hazai élelmezési ellátásban az a törvényszerűség, hogy mennél gyöngébb az országos átlagos fejadag, az elkerülhetlenül egyenlőtlen, illetve igazságtalan eloszlásból folyólag széles néprétegek kárára annál érezhetőbb hiányok származnak. Mert kétségtelen például az, hogy a nagyon alacsony, országos húsfedadag mellett mindig lesznek jobbmódú rétegek, melyek a rájuk eső mennyiségnek többszörösét fogyasztják és ennélfogva nagyszámú népességhányadra ez utóbbi élelmiszerekből alig jut. Mindazonáltal az előzőekben részletezett hazai élelmiszerfejadag, amennyiben megszereshető volt, népünk ezidőszerinti táplálkozási igényeinek, másrészt biológiai és étrendi szükségletének nagyjából megfelelt. Gazdaságunk termelőképességének megfelelőleg ezt a fejadagot növelnünk alig lehetett, mert amennyiben a fölöslegek viszonylagosak voltak is, azokat csereárúként exportálni voltunk kénytelenek. Végeredményben ez a kivételre került relatív fölösleg, mely az állati származású élelmiszerekben mutatkozott, alig emelte volna a hazai fejadagokat 10 százalékkal nagyobbra, mennyiségileg kb. 6%-kal, hőtápértékben azonban 12%-kal. Viszont termelési szokványaink folytán kenyérmagvakból, illetve lisztből valóságos fölöslegünk volt és van.

A háború gazdasági kényszerkövetkezményeiből kifolyólag az egész közellátási és élelmezési helyzet természetszerűleg gyökeresen megváltozott. Ezen a téren már csupán a különben rendkívül örvedetes országgyarapodás is némi rosszabbodást hozott magával, mert a mezőgazdasági termelés eredményességét tekintve, nagyjából szegényebb országrészek kerültek vissza a trianoni csonka törzshöz. Erre vonatkozó, hosszabb időtartamra mértékadó, pontos termésadatok még nem állanak rendelkezésünkre, de a mezőgazdasági termőterületek arányából, másrészt az állatállományok nagyságából következtetve, ellátásunk minden valószínűség szerint csupán az országgyarapodás és a népesség szaporodása folytán a trianoni időszak átlagához képest legalább 12—14 százalékkal kedvezőtlenebbé vált. Ha tehát a csonkamagyarországgal azonos arányú élelmiszerexportot feltételezünk (?), máig az országos élelmezési fejadag a háború okok nélkül is úgyszólván minden cikkben a fenti arányban kevesbedett. Az egész fejadag tehát alig haladhatja meg a 925.000 kalóriát, ami már erősen érinti a biológiai nélkülözés határát. Így például, ha a trianoni országos fejadag búza- és rozslisztből az 1925—1937. évek átlagában 150 kg volt, ehelyett ma már csak mintegy 130 kg, a 11-5 kilogrammos sertéssziradékfejadag helyett csupán 10 kilogrammos állana rendelkezésre és végül az évi 6,5, 1,6 és 8,5 elméleti marha-, borjú- és sertéshúsfedadag helyett csak 57, 1,4, illetve 7 és $\frac{1}{3}$ kg húsadag jutna egy lélekre. Mindezek máris erősen érezhető hiányok. Természetes viszont, hogy a háború ezt az élelmezésben jelentkező rosszabbodást törvényszerűen elmélyíti és a hiányokat szerfölött megnöveli. Az is bizonyos, hogy egyes élelmicikkekben fellépő hiány a többiekre is áterjed, viszont a szűkösség és a beszerzési nehézségek háború időkben főleg a kötött gazdálkodás, a zárolás következtében természetszerű és elháríthatatlan jelenségek. De a valóságos készleteknek megfelelő fejadagok egyenletes biztosítása is végtelenül nehéz éppen a fogyasztás egyenlőtlen

eloszlása és a szűkösebb időben erősebben mutatkozó emberi önzés miatt. Az ember önző természetéből folyik ugyanis, hogy mindenki legalább az eddigi megszokott, de ha módjában van, — mások — a köz rovására a lehető legjobb élelmezési ellátást igyekszik maga számára biztosítani. Így ha az őstermelőtől elveszik megszokott kenyér- és szalonnaadagját, egyéb élelmiszerekkel, tejjel, vajjal, tojással, baromfihússal, — esetleg burgonyával és főzelékfélével igyekszik a hiányt pótolni. Ennélfogva e cikkek a piacon megritkulnak. Viszont ha a jobbmódú, városi elem számára szűkösen szabják meg az élelmicikkek fogyasztását, ha teheti, kerülő utakon, esetleg törvénybe ütköző módon látja el magát.

Nagyon nehéz, csaknem emberfelettinek látszó vállalkozás ilyen körülmények között az országos közellátás hivatalos, központi irányítása. Aránylag kevés élelmicikk van, mely tökéletesen megfogható és így forgalma és fogyasztása törvényesen, eredménnyel szabályozható. Még talán a kenyér és Észt az, mely a hivatalos szervek által, ha nem is teljes mértékben, de túlnyomórészt kézzel tartható, — természetesen a monopóliumba eső cikkeken kívül — ellenben már a zsír- és tejellátás sokkal kevésbé.

A legfontosabb közszükségleti élelmiszerekből a pillanatnyi, rendes fejadagok (tehát az átmeneti csökkentésektől, másrészt hiányoktól eltekintve) nem kisebbek jelentősen a kiszámítható, országos részesedésnél, így az eredeti városi liszt- és kenyérfejadag (burgonyás kenyér) heti 50 dekagrammja, illetve a napi kenyéradag 25 dekája évenként mintegy 77 kg lisztnek felelt meg. A legmagasabb, a nehéz munkások és katonák számára megszabott $\frac{1}{2}$ kilogrammos fejadag pedig a finomlisztadaggal együtt évenként összesen 124—125 kg búza- és rozslisztnek. Lényegesen magasabb azonban az őstermelőnépesség lisztfejadagja, mely személyenként 135 és 180 kg között változik. Ez alapon számítva, a hazai, ezidőszerint már 15 millió lelket megközelítő lakosság fogyasztása 17—18 millió q lisztnek, illetve 23—24 millió q kenyérmagnak felelne meg. Ha ehhez a mennyiséghez hozzávesszük az ocsú, a vetőmagvak — ez utóbbi búzából és rozsból 6 millió q körül van — és az ipari kikészítésre kerülő kisebb mennyiséget, az egész hazai szükséglet 30—32 millió métermázsa lenne. Ezzel szemben a termés bősége szerint az évről-évre várható kenyérmagkészlet 36—52 millió métermázsa között ingadozó mennyiségre becsülhető. A relatív fölösleg tehát gyöngé termés esetén vajmi kevés és csak kítőnő termések évében haladja meg a normális, háborúelőtti átlagexport tömegét. (A trianoni évek átlagában az export a két kenyérmagból, ületve kenyérmagra visszszámított lisztből összesen 6.4 millió métermázsa volt, természetesen az országbővüléssel ennek jelentősen emelkednie kellett.) Lisztellátásunk tehát — bármily szűkösen látszik is — ezidőszerint sokkal bőségesebb alig lehetne.

A 16 dekás heti zsírfiadag, illetve a termelők évi 11 kilogrammja nem sokkal kevesebb, — sőt több a megnagyobbodott ország lakosságának kiszámítható, elméleti fejadagjánál. Nem csoda tehát, hogy ezeknek széles néprétegek számára való, hiánytalan biztosítása igen nehéz és nem is mindig sikerül. Még súlyosabb a helyzet a húsellátásban, mivel tapasztalhatók a borjú- és sertéshús nagyjában eltűnt a piacról és a marhahúsból újabban a legkisebb mennyiség is utánjárással, fáradsággal, néha csak sorbaállással szereshető meg. Ez a jelenség is természetes, mert hiszen a borjúvágás részleges tilalma érthető — a sertések maradéknélküli zsírrahízalásának kényszerűségéből folyólag pedig a húsnyerés erősen megnövekedett igények mellett abszolúte véve is csökkent. A mai, elméleti 15—16 kilogrammos egyesített marha- és sertéshúsfejadag, még ha tökéletes egyenletességgel osztatnék is el, vajmi csekély. Egy személyre hetenként mindössze 0.3 kg. nyershúsadag, a sütés-főzési súlyvesztéséget is számításba véve éppen egy-két étkezésre elegendő. A normális idők 8—10 kilogrammos baromfihús- és zsiradékfejadagja szintén megszereshetetlen, részben a takarmányhiányból folyó tenyésztés- és hizlaláskiesés miatt, másrészt mert a termelők saját fogyasztásukra tartják vissza. Következésképp az árak a kínálat és kereslet egészségtelen aránya miatt minden árszabályozás dacára megfizethetetlenek.

Ha a vajfogyasztástól, mely hazánkban sohasem volt általános, eltekintünk, a pillanatnyilag valószínű 150—160 literes elméleti tejadag nem lenne abszolúte elégtelennek mondható, — a németbirodalmi 365 literes fejadag nagyobb részét vajként fogyasztották, — ha az tényleg a szükséghez képest egyenletesen oszlanék meg (napi 0.4 liter naponként-személyenként). De minthogy a tehéntartók egyéb élelmiszeradagja is szűkös, a tejet a mai-nál lényegesen magasabb termelői áron sem viszik piacra, — az adott körülmények között nem is érdemes — hanem megnövekedett anyagi jólétük miatt is maguk fogyasztják el. Ezen a tejárok további, nagyobb mértékű emelésével sem lehet, de nem is lenne célszerű a mai viszonyok között változtatni.

Nagyobb hiány van legtöbb helyen köztudomás szerint még cukorban, ami főleg a jobbmódú városi rétegeket sújtja, akik számára a heti 26 dg-os, azaz évi 13-5 kg-os fejadag határozottan kevés, úgyhogy mézzel, szacharinnal kénytelenek aránytalanul drága pénzen pótolni. A falusi lakosság számára megszabott, felényi fejadag pedig csak az általános vásárlóképtelenség miatt volt a háború előtt látszólag elégséges, de az igények máig itt is erősen megnöttek.

Már a trianoni időszakban is az évi 4,5 kg-os, azaz 90 darabos tojásfejadag egy 4 tagú háztartásra napi 1 drb használatát engedte csak meg, ami nyilvánvalóan a legszerényebb igényeket sem elégítette ki.

A többi élelmiszerekből, ideértve a bort és egyéb szeszesitalokat is, valóságos hiány nem, hanem csak nagymértékű, sokszor aránytalan drágulás tapasztalható. Ez részben a szállítási nehézségekkel, nagyjából azonban a külforgalmi magas árakkal függ össze. Különösen a gyümölcsfélénél tapasztalható, hogy bármily bőséges is a termés, az árak a békebelinek sokszorosan szilárdak maradnak.

Mindezek ellenére mai élelmezési közellátásunk ínségesnek még nem mondható. Ellenben előrelátással számítanunk kell arra, hogy a hiányo a jövőben még természetszerűleg növekedni fognak, illetőleg a legfontosabb cikkekben még a pillanatnyilag tűrhető ellátás sem lesz biztosítható. Megfontolandó ugyanis, hogy hazánkban a nyár a legszegényebb néposztályok részére is az ellátási gondokban megkönnyebbülést hoz, mert tömegesen kerülnek piacra az aránylag mindig olcsó, friss főzelékfélék és idénygyümölcsök. Annál rosszabb hosszú telünk azokra nézve, kiknek nincs módjukban a nyár folyamán kellő mértékig téli készletekről gondoskodni és azokat tárolni.

Háborús közellátásunk megjavításának magától értetődő legbiztosabb és mondhatnák egyetlen célravezető útja az általános élelmiszertöbbitermelés. Sajnos azonban a céltudatos, kellő módon és eszközökkel vezetett mezőgazdaságfejlesztés eredményei csak hosszú idő, esetleg évtizedek múltán jelentkeznek, sőt háborús időkben a már eddig elért eredmény szint fenntartása is számtalan nehézségbe ütközik. Kétségtelen például, hogy megvannak a célravezető eszközei annak, hogy a magyar agrárgazdaság valamikor a németbirodalmi termelés legalább 50 százalékkal magasabb színvonalát érje el, de egy ilyen szükségszerű eszmei célkitűzés csak a távolabbi jövőben közelíthető meg. Mindazonáltal vannak szerintünk sokkal rövidebb időn belül, részben egyik évről másikra megvalósítható lehetőségek, melyek felhasználása révén élelmezési ellátásunkat jelentősen megjavíthatnák.

Mielőtt azonban ezen módzatokra rátérnénk, le kell szögeznünk azt a természetes tény, hogy termőföldjeink, különösképpen szántóföldterületünk termelékenységé a különféle, szokványos növényfélések termelésében igen eltérő mértékben van hasznosítva. Így:

Szántóföldi terményeink területegységre esd hozamai és azok tápértéke.¹ (Évtizedes átlaghozamok.)

Termény és melléktermény	Fő- Mellék- t e r m é n y		Em. fehérje- tartalom		Hőtápérték 1000 kal.
	q/kat. hold.	q/kat. hold.	métermázsa	Keményítő- érték	
Búza és szalmája, pely- vája	6·8	3·5	0·63	5·52	2.620—3.505
Rozs stb.....	5·6	3·6	0·51	4·53	2.105—2.835
Árpa stb.....	6·9	13—	0·53	7·35	3.340—3.600
Zab stb.	6·5	12—	0·52	6·23	3.300—3.730
Tengeri és tengeriszár, csutka	9·2	10·8	0·86	9·95	4.565—5.125
Hüvelyesek és szalmájuk	6—	5—	1·22	5·37	2.430
Napraforgómag	6—	—	0·66	5·63	2.280
Lenmag	4—	—	0·80	5·05	2.120
Szójabab és szalmája ...	8—	5—	2·51	8·20	3.430
Rizs és szalmája	19—	5—	1·24	16·35	6.925—7.300
Cukorrépa és leveles répa- fej	120—	45—	0·78	21·68	10.155—11.900
Takarmányrépa és levél	125—	15—	0·73	8·98	2.887
Burgonya	32—	—	0·19	6·98	3.070—3.840
Lucernaszéna	25—	—	2·50	8·05	3.450
Vörösherezéna	22—	—	1·45	6·12	3.030
Zabosbükönyszéna	18—	—	0·68	4·95	2.430
Csalamádé	135—	—	0·405	9·99	4.374
Takarmánytök	100—	—	0·75	5·125	2.250
Főzelék és zöldség	60—	—	0·24	4·20	1.650

Amint látható tehát, egy kat. hold szántóföldön évtizedes átlagban (a trianoni időszakban) termett mennyiségek keményítőértékben 4.2 és 22— q, — hőtápértékben pedig 1.65 és 11 — 12 millió kalória között változó tápértékét adtak. Első pillantásra is szembeötlő, hogy hazánkban a szokványos kalászosok termesztése közepes terméshozamok mellett korántsem jelent kitűnő hasznosítást. Ugyancsak nem kedvező a burgonyatermesztés, továbbá a hüvelyesek és olajosmagvak, végül a szántóföldi szalastakarmányok termelése. Ellenben két termény a tápértékprodukción viszonylagos nagyságát tekintve, erősen kimagaslik. Éspedig a közönséges művelésű cukorrépa és a csupán öntözés révén termesztendő rizs. Ezek után következőleg a valóban jól művelt tengeriföld adja a legjobb hasznosítást.

A cukorrépa és a leveles répafej közvetlenül felhasználtan ma is értékes, de aránylag kismértékben használt takarmány. Viszont biológiai hatásában ötödrész súlyú tengerivel egyenértékű. Tekintve pedig, hogy 1 kat. hold évtizedes átlagtermése répában és répafejben 160—170 q, aminek hőtápértéke eredeti állapotában 10 millió kalórián felül van, ez utóbbiakból ugyanazon területen két és $\frac{1}{4}$ -szer annyi állati tápanyag termelhető, mint szemestengeriből és takarmányként felhasználható tengeriszárból és csutkából. A cukorrépa közvetlen takarmányként való hasznosítása tehát tisztán a tápértéktermelés ökonómiáját tekintve 120 százalékkal kedvezőbb, mint a tengerié és 200 százalékkal jobb, mint az árpáé és takarmányként tényleg felhasznált szalmájáé, pelyvájáé.

Még nagyobb az előny, ha nem közvetlenül a nyers cukorrépát, hanem a cukorgyártás melléktermékeit, a répaszeletet, a melaszt és esetleg, ameny-

¹ A terméshozamoknál és a tápértékösszegeknél itt csak az élelmiszerként, illetve takarmányozásra felhasználható mennyiségeket vettük tekintetbe, míg a vetőmagot (vetőgumót) és az alomként hasznosított szalmahányadot elhanyagoltuk. A kalorikus tápértékeknél azonban a második érték a bruttó összhozam egész energia-tartalmának felel meg.

nyiben pénzügyi szempontból kifizetődő, a nyerscukrot használjuk takarmányként, másrészt a szesztermelésben a tengerit, malátát és burgonyát a különben kisebb mennyiségben erre a célra ma is használt melasszal, mint a legolcsóbb szeszgyártási alapanyaggal helyettesítjük. A cukorrépa az újabb tapasztalatok szerint a sertéshizlalásban bizonyos súlyhatárig (120—140 kg.-ig) kitűnően bevált és általában 5 q fött répaszelét 1 métermázsa szemes ótengerivel azonos hatású. A répaszelét és melasz viszont a szarvasmarhahizlalás és tejtermelés kitűnő takarmánya. Minthogy pedig élelmezési közellátásunk megjavításának a cukortöbbletermelés különben is egyik legfőbb, legreálisabb módja és lehetősége, a cukorrépatöbbletermelés révén hatalmas eredmények kínálkoznak.

így például — ha a közeljövőben a mai 100 ezer hold területen felül még vagy 7< millió holdon termelnénk cukorrépat, úgy meglenne a lehetősége annak, hogy — mondjuk — 800 métermázsa fogyasztási cukron kívül nyers cukorrépában, leveles répafejben, répaszelétben és melaszban a terület eddigi tengeri- és árpatermésének kiesése dacára 1.2 billió kalória takarmány tápértéktöbbletet nyerjünk. Ez Utóbbi kellő felhasználás mellett elegendő lenne 450—470 ezer métermázsa sertéssziradék és hús, továbbá mintegy 2—2.5 millió hektoliter tej-, vagy szükséghez képest 550—570 ezer q marhahústöbblet produkálására.

Magától értetődleg mindezek elméleti számítások, de okszerű eljárással a gyakorlatba átvive, valószínűleg megközelítőleg azonos eredmények várhatók. Végeredményben, hogy a példánál maradjunk, 250.000 kát. hold évtizedes átlaghozamú cukorrépa terület termése országos cukorfejadagunkat 5 és $\frac{1}{2}$ kilogrammal, sertéssziréllátásunkat személyenként legkevesebb évi 3 kilogrammal és, mondjuk, tejellátásunkat évi 16 literrel javíthatná.

Egy másik, hatalmas többletermelési, illetve közellátást javító lehetőség mutatkozik az öntözőgazdálkodásban. Sajnos, az öntözőgazdálkodás nagyobbarányú kifejlesztése csak folyamatosan történhetik és a dolog természeténél fogva hosszú időt vesz igénybe. Minden okunk megvan azonban arra, hogy a munkálatokat, illetve az öntözőgazdálkodás kiterjesztését mindenütt, ahol arra megvan a lehetőség, a legerősebb ütemben végezzük.

Az öntözőgazdálkodásnak élelmiszerellátásunk javítása érdekében két-három fontos, ezidőszerint már kellő kísérletek útján beigazolódott tápértéktöbbletermelési eredménye van. Az egyik a termőföld kitűnő hasznosítását jelentő rizstermelés, a másik a tengeri magas hozamának állandósítása és végül az öntözött műréteken szálatakarmányok többletermelése.

Rizst ez évben már több mint 3 ezer holdon termelünk. A terméshozamok meglehetősen ingadoznak, de nagyon szerényen számítva is valószínű, hogy kát. holdanként legalább 20, jó esetben 25—30 q hántolásra alkalmas nyersrizs biztonsággal várható. Ez, ha a takarmányszalmát is tekintetbe vesszük, legalább 12 q szemterménytöbbletet jelent holdanként az emberi élelmezés javára. 20.000 hold termésének megfelelőleg kb. 300—320.000 métermázsa étkezési rizst. Ez ugyancsak kb. 2 kg-os országos fejadagot jelentene évenként, de a mai viszonyok között ez sem elhanyagolható mennyiség.

Az öntözőgazdálkodásban továbbá valószínű, hogy tengeriből holdanként legalább 30 métermázsa szemtermelés állandósítható, tehát például 20.000 hold öntözött tengeriföld többletermése 80.000 mázsa sertéssziradékot adhatna évenként.

Mindenesetre az ezideig tervbevett, illetve kiépítés alatt álló öntözőművek (végeredményben csaknem 300.000 kát. hold vízellátása a célkitűzés) teljes kihasználása a közelebbi jövőben aligha sorolható a realitások körébe.

A művek néhány év alatt elkészülhetnek és üzembehelyezhetőek lesznek, de 300.000 holdnyi öntözőgazdálkodás kifejlesztésére, amelyben legalább $\frac{1}{2}$ millió hold birtokterület lesz közvetlenül érdekelve, hosszú évek, sőt valószínűleg évtizedek céltudatos szervezési, irányítási és tanító munkája, másrészt tapasztalatai szükségesek. 300.000 hold racionálisan és eredményesen öntözött termőterületen legalább 1.5 billió kalória többlettápérték lenne termelhető, ami akár mint takarmány, részben pedig mint közvetlen emberi táplálék, elegendő lenne közellátásunkat lényegesen, mennyiségben talán 10 %-kal, minőségben azonban még magasabb arányban megjavítani.

Az emberi és állati tápanyagok szaporításának vannak még kisebb jelentőségű, de nehéz időben mégis elhanyagolhatatlan lehetőségei. Az egyik csoportja ezeknek ismét a mezőgazdasági többletermelés, a másik az anyagtakarékoskodás terén érhető el. A többletermelés alatt ez esetben nem a gazdálkodás eredmény szintjének hirtelen emelését értjük, hanem a napjainkban valamely okból ki nem használt, könnyű termelési lehetőségek értékesítését. Általános többletermelési eredményekre, amint már említettük, megszabott, rövidebb időtartamon belül semmiképp sem számíthatunk, mert a földművelőnépünk szegénységéből, tudatlanságából és indolenciájából, másrészt a termelési időszak munkatorlódásából eredő terméstrontó tényezőket máról holnapra kiküszöbölni nem tudjuk. Ellenben vannak területek, melyek ma is teremnek, de ahol termények kellően nem értékesíttetnek, vagy olyanok, amelyek csekély fáradtsággal termökké lennének tehető, így a parlagok, útmenti árkok és töltések, árterületek, túlnagy szérűskertek és gazdasági udvarok, erdőirtások és fiatal fásítások köze stb. mind termelési célokra, ha egyébire nem. — megjavítva, kaszálóként, vagy legelőnek használhatók lennének.

Hasonlóképpen megvan a lehetősége annak, hogy szántóföldterületünk kedvező körülmények között sokkal nagyobb mértékben használtassák ki másodtermények révén. Különösen az erősen csapadékos években, illetve az esős zónákban. (Köles, tatárka, stb.)

Az anyagtakarékoskodásban szintén komoly feladatok várnak megoldásra, különösen a takarmányozás terén. Így például a háztartási és kerti élelmiszerhulladékok nagyobb része ma éppúgy szemétként kerül és kárba vész, mint az élelmiszerforgalom selejtes és megromlott áruhányada. Nagy veszteségek érik közgazdaságunkat az elhullott, és kiirtott állatok fel nem használt élelmiszeranyaga révén, melynek hiánytalan feldolgozása többszázézer métermázsa magas tápértékű hús- és vérliszttel (vágóhelyeken elfolyó vér és hulladék) javíthatná takarmányellátásunkat.

Az elmondottak összefoglalásaképpen megállapítható, hogy a java élelem és takarmány-többletermelési módok eléggé jelentősek és megvalósításuk révén élelmiszerellátásunk lényegesen javítható lenne éppen azon cikkekből, melyekben ma és az előrelátható jövőben a legfájdalmasabb hiányok tapasztalhatók.

A javasolt többletermelési folyamat aránylag kevés nehézség árán megvalósítható, mert túlnyomólag többletmunkateljesítmény ellenértékeképp nyemők. A többletmunkaerő pedig, ha másként nem, az aszociális és antiszociális elemek kényszermunkába fogása útján előteremthető. Kétségtelen ugyanis, hogy ezidőszert a nemzetársadalom minden rétegének teljesítőképessége koránt sincs a válságos idők parancsolta szükséghez képest kihasználva.

ÚJLAKI NAGY ÁRPÁD